

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Brief van Probus aan Manatine (Ugent Pap. inv. 69)

Stolk, J.V.; Scheijnen, T.; Verhelst, B.

Citation

Stolk, J. V. (2019). Brief van Probus aan Manatine (Ugent Pap. inv. 69). In T. Scheijnen & B. Verhelst (Eds.), *Parels in schrift: huldeboek voor Marc De Grootte* (pp. 35-37). Skribis. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3567173>

Version: Publisher's Version

License: [Licensed under Article 25fa Copyright Act/Law \(Amendment Taverne\)](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3567173>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Brief van Probus aan Manatine (Ugent Pap. Inv. 69)

Deze papyrus werd gevonden in het plaatsje Oxyrhynchus in Egypte tijdens opgravingen van *The Egypt Exploration Society*. Nadat de teksten door de twee befaamde papyrologen Grenfell en Hunt (1920) waren uitgegeven, werden sommige papyri beschikbaar gesteld voor verkoop aan wetenschappelijke instellingen. Eind oktober 1922 werd een collectie van zevententwintig papyri aangeworven voor de Universiteitsbibliotheek in Gent (Bogaert 1970: 108).

De papyrus bevat een brief van Probus aan Manatine uit de vroegchristelijke periode (zie regels 5 en 14). Ze worden ‘broer’ en ‘zus’ genoemd, maar het gebruik van deze aanspreekvormen was niet enkel voorbehouden aan familieleden in die tijd. Op basis van het handschrift en de briefformules kan de brief gedateerd worden in de vierde eeuw. De brief is compleet bewaard gebleven, inclusief het adres op de achterzijde, hoewel de laatste regels (24-30) zodanig zijn beschadigd dat de lezing en interpretatie onzeker blijven.

Recto

τῇ κυρίᾳ μου ἀδ[ελ]φῇ
 Μανατίνῃ Πρώβ[ο]ς ἀδελ-
 φῶ<ς> χαίριν.
 πρῶ [μ]ὲν πάντων εὐχῶμαι
 τῷ κυρίῳ θεῷ περὶ τῆ[ς] σῆς 5
 ὠλοκληρίας ὅπως υἱ[έ]γοντά σοι
 καὶ εὐθυμοῦντι ἀπωλάβῃς
 τὰ παρ’ ἐμοῦ γράμματα. [γ]ιγνώσκιν
 σε θέλω, κυρία μου ἀδ[ελ]φή, ἀπελθε
 πρὸς Πετρῶνιν τῶν ἐνγυησά- 10
 μενῶν μου· δέξε ἀ[π’] αὐτοῦ ἐκ τοῦ
 μισθοῦ μου ἕναν ὕμισυ, (τάλαντον?) α L,
 οἶδες γ[ὰ]ρ καὶ σὺ ὅτι [ο]ὐδὲν ἔχωμεν
 μάρτυρων ἐ[ἰ] μὴ ὁ θε[ὸ]ς καὶ σὺ καὶ ἡ
 γυνή μου. ἀπώδωσ οὖν αὐτὰ 15
 τῇ γυναικί μου. μὴ λυπήσῃς οὖν
 ἐμένα. δὸς οὖν αὐτά, ἐπιδὲ χρίαν
 αὐτὰ <ἔχει> ὁ υἱός μου. σημίου δὲ χάριν,

ὥπου ἠπάντηκά σου ἰ[ς] τὸ Κησαρῖ-
 ον καὶ εἴρηκά σου ὥτι δὸς ἐμοὶ κέρ- 20
 μα ἀπὼ τῶν ἔχεις με ἵνα ἀγωράσω
 ἐματῶ ἕναν λέβιτων α, καὶ εἰπές
 με ὥτι ἀλ[λὰ] ἄρτων τὰ ἀπ' ἐσοῦ καὶ
 ἄρτι δέ σε δ[ίδ]ω, καὶ αἱ ἐματῆς ἀπε-
 δήμησα ἐπὶ δὲ καὶ δημωσίων [ἐ-] 25
 ἀν δὲ υἰένω ... ε... ε... ἰδια
 ἡμῶν. κύριέ μ[ο]υ ἀδελφέ, βο-
 ἡθησων. δὸς τὰ ... ε...
 κ[.]αυτα ... ε... [.....]
 [ἐρρ]ῶσθ[α]ί σ[ε] εὔχομαι 30

Verso:

ἀπώ(δος) [τῆ κ]υρία μου ἀδελφῆ Μανατίνη παρὰ Πρόβ[ο]υ ἀδελφ[ο]ῦ.

Vertaling:

Aan mevrouw mijn zuster Manatine. Broeder Probus gegroet. Voor alles bid ik tot mijn heer God voor jouw welzijn opdat jij mijn brief in goede gezondheid en met een goed gemoed mag ontvangen. Ik wil je laten weten, mevrouw mijn zuster: ga naar Petronius mijn borgsteller. Ontvang van hem van mijn loon anderhalf talent, 1 ½, want ook jij weet dat wij geen getuige hebben behalve God, jij en mijn vrouw. Geef deze dus aan mijn vrouw. Doe mij dus geen verdriet. Geef deze dus, aangezien mijn zoon ze nodig heeft. Als bewijs (dat dit bericht van Probus komt): toen ik je ontmoette in Caesareum, zei ik je: “geef mij een munt van degene die jij hebt voor mij opdat ik voor mijzelf een pot kan kopen” en jij zei mij: “maar neem die van jou en ik geef je meteen” ... Mevrouw mijn zuster, help (me). Geef... Ik bid dat het je goed gaat. (Adres op de achterzijde:) Geef aan mevrouw mijn zuster Manatine van broeder Probus.

Het taalgebruik in deze brief geeft ons een inkijkje in het Grieks gesproken in Egypte in de vierde eeuw. We zien bijvoorbeeld de klankveranderingen die hebben geleid tot de verwisselingen van de letters ο en ω, ι en ει, ε en η en η en υ, nieuwe vormen zoals ἐμεναν voor ἐμέ en ἐσοῦ voor σοῦ en de overgang van de derde naar de tweede declinatie in λέβιτων, oftewel λέβιτον, voor λέβητα en μάρτυρων, oftewel μάρτυρον, voor μάρτυρα. Het gebruik van naamvallen in de enclitische pronomina is opmerkelijk: vergelijk εἴρηκά σου in plaats van σοι ('ik zei je'), εἰπές με in plaats van μοι ('jij zei me') en σε δ[ίδ]ω in plaats van σοι ('ik geef je'). De precieze naamval zal in de uitspraak van de onbeklemtoonde pronomina misschien niet altijd goed hoorbaar zijn geweest. De verwachte datief is wel gebruikt voor de beklemtoonde vorm in δὸς ἐμοὶ ('geef mij').

De schrijfwijze kan voor een deel verklaard worden door de invloed van de gesproken taal, maar we zien ook duidelijk de impact van de ideeën en keuzes van Probus op het eindresultaat. Bijvoorbeeld het consequente gebruik van ω in plaats van ο verraadt niet alleen dat deze letters op dezelfde manier werden uitgesproken, maar ook dat het Probus

het beste leek om deze klank meestal te spellen als ω en maar zelden als o . Een bijzonder grammaticaal probleem vinden we aan het begin van de brief: ὅπως ψ[ί]γοντά σοι καὶ εὐθυμοῦντι ἀπὸ λάβης τὰ παρ' ἐμοῦ γράμματα 'opdat jij mijn brief in goede gezondheid en met een goed gemoed mag ontvangen'. Op het eerste gezicht lijkt het gebruik van de accusatief ψ[ί]γοντά en de datieven σοι en εὐθυμοῦντι bij het onderwerp van de zin bijzonder ongrammaticaal. Als we echter bedenken dat er verschillende varianten van deze gezondheidswens in omloop waren gedurende de vierde eeuw, ofwel met de geadresseerde in de accusatief als onderwerp van de infinitief (ὕγιαίνοντά σε καὶ εὐθυμοῦντα ἀπολαβεῖν τὰ παρ' ἐμοῦ γράμματα 'dat jij in goede gezondheid en met een goed gemoed mijn brief ontvangt') ofwel met de geadresseerde als indirect object van het geven in de datief (ὕγιαίνοντί σοι καὶ εὐθυμοῦντι ἀποδοθῆναι τὰ παρ' ἐμοῦ γράμματα 'dat mijn brief wordt gegeven aan jou in goede gezondheid en met een goed gemoed') en dat de formulering veranderde van een accusatief-en-infinitiefconstructie naar een finiete bijzin (Stolk en Nachtergaele 2016: 142-144), kunnen we misschien beter begrijpen waar zijn verwarring vandaan komt.

Dr. Joanne Stolk
Universiteit Gent, Griekse Taalkunde

Referenties

- Grenfell, B. P. en Hunt, A. S. (ed.) (1920). *The Oxyrhynchus Papyri*. Londen 144-145 (nr. 1683).
 Bogaert, R. (1970). De papyrusverzameling van de Bibliotheek der Rijksuniversiteit te Gent. In *ANAMNHCIC: gedenkboek Prof. Dr. E. A. Leemans* (pp. 107-125). Gent.
 Stolk, J. en Nachtergaele, D. (2016). Dative for accusative case interchange in epistolary formulas in Greek papyrus letters. *Symbolae Osloenses* 90, 122-163.

Tekst: www.papyri.info/ddbdp/p.oxy;14;1683

Afbeelding: <https://lib.ugent.be/catalog/access:zoomable?q=001484545>